

ODVAŽNOST KRITIČKE MISLI SAFETA SARIĆA

Safet Sarić: **IN FACTO**, Centar za mir i multietničku saradnju Mostar, Mostar, 2012.

Kao impresivan urnek kritičke misli, knjiga *In facta* autora Safeta Sarića, redovnog profesora na Univerzitetu “Džemal Bijedić” u Mostaru, u izdanju Centra za mir i multietničku saradnju Mostar, jedinstveno je svjedočanstvo o ljudima, događajima, agresiji na BiH, tragediji Bošnjaka, zločinima, zlehudoj sudbini Bosne i Hercegovine, kao i infantilnosti i

prevrtljivosti međunarodne zajednice i njenih predstavnika bez časti i obraza, i mnoštvu drugih stvari i pojava koje je pisac “zaparao” svojim oštrim perom. Svojim minucioznim, izuzetnim kozerskim stilom i oštrom krležijanskom žaokom, Sarićev *In facta* ne može ostaviti nikoga indiferentnim, jer naprosto fokusirani događaji, protagonisti, objekti piščeve dubinske

analize nikog ne može ostaviti po strani. Sarićeva knjiga sa snažnim nazivom *In fact*, kako kaže NA POČETKU (u Uvodu), kao zbirka “ekspertiza” nad likovima, pojavama i događajima, nastala je kao izbor tekstova iz kolumni *Inter nos (među nama, u četiri oka, u povjerenju)*, objavljene u listu *Hercegovačke novine* (koje više ne izlaze) u rasponu od 2004. do kraja 2008. godine.

Doista, profesor Sarić obuhvatio je širok dijapazon društvene problematike, te kao heraklitovski “delfski ronilac” zaronio je u dubine društvenih odnosa, sudbunosnih događaja i erozije morala, koja je već odavno u metastazi. Na taj način on se odvažnošću svog britkog izričaja drznuo, za razliku od mnogih ulizica, licemjera i raznih poslušnika, nastojao i punim pogotkom uspio da stvari, pojave i protagoniste nazove pravim imenom, tj. da je ašov – ašov, da je kriminalac – kriminalac, da je zločinac – zločinac, da je ovaj netom prohujali rat – agresija od i lijevog nam i desnog susjeda, a ne građanski rat gdje su svi podjednako krivi, da su zločini nad Bošnjacima u pravom smislu čin genocida, da su na bh. sceni i dalje nacifašističke tendencije, grupacije i raznovrsni mediokriteti, da je i dalje na sceni virus pomračenog uma koji vodi konačnom “razva-

ljivanju” Bosne i Hercegovine, da Mostar i dalje ostaje “grad slučaj”, da Hrvati ne odustaju od svog etnotora, morbidnog projekta trećeg entiteta s Mostarom, kao hrvatskim “stolnim” gradom, ništa manje, molim te lijepo, u kojem mogu stolovati samo Hrvati. Tako on, preciznošću apotekarske vage, u svojim esejima daje dijagnozu mentalnog sklopa ključnih aktera u našoj nedavnoj prošlosti, a njihov ontološki habitus detektira i daje mu odrednicu u svojoj bogatoj i poetičnoj jezičkoj ornamentici, koja nam u svojoj punini gole istine otvara i “najzamagljenije” oči i ukazuje na našu infantilnost pred silama svekolikog zla, koje se uvriježilo u sve pore bosanskohercegovačkog društva. Za razliku od svih drugih koji okreću glavu od kućina u koje smo se zapleli, kako iz razloga naviknutosti na svu tu svakodnevnu žabokrečinu, tako i zbog nedostatka odvažnosti da se izravno suprotstavimo silama zla koje nam permanentno mrežu pletu i usmjeravaju životne tokove u duhovnu nedođiju, tako iz naše zlehude mrtvaje rijetko se može čuti takav “krik negodovanja” nad zlom, u svakidašnjoj i jednoj svakodnevnici, kao što je to svojom zbirkom “ekspertiza” fokusirao Safet Sarić. Zbog toga su njegovi eseji veoma “ljepljivi” i čitaju se u jednom dahu, tako da su čitaocu

toliko bliski da ih odmah akceptira kao svoje, što se obično iskazuje riječima “pa i ja tako mislim”.

Tako jednostavnim i svima prijemčivim stilom autor “zbirke” razotkriva nam genezu mentalnog sklopa svih ključnih protagonista naše nedavne prošlosti i sudbomosnih događaja u kojima su oni imali glavne role, tako da se autor ističe kao vrstan kozer, ali i politički analitičar s izuzetno rafiniranom akribijom. Kao svjedok vremena prije agresije, tokom i nakon agresije, Sarić svoju zbirku započinje likovima iz svog zavičaja, svog Mostara, likovima koji su se još od dječaćkih dana eksponirali na čudan, ekscentričan ili rogobatan način, što je autor povezao s prekrivenom zlobom koju su kasnije u zrelih godinama s užasima agresije izdašno ispoljavali. Kada je došla vlast “njihova naroda”, kada su se dočepali vlasti i kada je “došlo njihovo vrijeme”, onda se pokazalo da su sve one scene iz mladosti, koje autor plastično opisuje, predskazivale pravi habitus tih ljudi. Imajući to u vidu, autor svoju deskripciju likova prikazuje kao “izazovnu biografiju *enfant terrible*” (nemoguće dijete), ljude koji svojim ponašanjem šokiraju svoju okolinu, još od ranog djetinstva. Tako autor ističe Jadranka Prlića, kao prvog prozvanog u “mostarskom leglu guja”, kao “đa-

volana i vragolana spremnog da iznevjeri i svoje uvjerenje u zamjenu za iznenadnu probitačnost..., čovjeka koji je uglavnom riskirao na račun drugih, perspektivnog igrača, ozbiljnog do smrti, spremnog na blef, koji ga neće odati, jer je dobitku podredio sav svoj nesvakidašnji talent čovjeka koji se nikad nije nasmijao..., čovjeka koji je uvijek spreman da kidiše na plijen, čak i onda kada mu plijen izmiče iz ruku”, ističe Sarić. Tako on svoje kazivanje počinje s haškim optuženikom i osuđenikom (prvostepena presuda 25 godina zatvora) dr. Jadrankom Prlićem, ključnim čovjekom zločinačke tvorevine tzv. Hrvatske republike Herceg-Bosne, mešтром intrige, “Čovjekom Koji Čeka” (svoju priliku, vazda u položaju kobre spremne na plijen, op. a), nepokolebljivo i halapljivo zlorabi vlast, pa bila ona komunistička u kojoj je kao potpredsjednik posljednje komunističke Bosne i Hercegovine vlade suvereno vladao, ili one naciošovinističke herceg-bosanske, kojoj se brže-bolje prišaltao i u kojoj je također kao prvi ministar zauzimao ključno mjesto i bio mozak te NDH-azijske kopije koja je po svojim zlodjelima davno nadmašila svoj original. Tog prefriganca, prevrtanera, perfidnog konvertita i zlotvora u svilenom odijelu, autor je genijalno skenirao kao ekscen-

tričnog, estradnog tipa još prije njegova zločinačkog razdoblja riječima: “On nosi Armanijevu i drugu prestižnu odjeću ne da se sviđi, već da fascinira. Svijest a ne podsvijest uvijek mu nalaže da se mora odvajati od drugih, jer njegova mimikrija ne trpi asimilaciju, on se užasava anonimnosti.” S takvim moralnim habitusom, on kao “vruć kolač”, odmah nakon socijalističke funkcije, već je pripreman “na čeki” i odmah prihvata onu zloglasnu, crnokošuljašku haerhabeovsku, te vrlo brzo postaje “popularan” organiziranjem hapšenja, terora i logora po Mostaru, s takvom akribičnošću da bi mu pozavidjeli i dotada mnogo “popularniji” Francetići, Luburići i mnogi drugi zlikovci. No, i nakon rata, on je “na čeki” za visoku funkciju, makar i u “razvaljenoj državi BiH”, da bi nakon toga otišao na jedno duže “čekanje”, ali sada kao haški osuđenik, zajedno sa svojom bratijom, osuđenom u prvostepenoj presudi na tri godine zatvora.

Pored spomenutih u toj “plejadi” zlikovaca, autor je prikazao i minuciozno detektirao u više eseja personifikaciju ljudske nakaznosti, čija se geneza mogla naslutiti još od djetinjstva, jer ih se pisac živo sjeća kao likova iz svog šireg dvorišta, koji mu ni tada po nekim svojim osobnostima nisu “mirisali”. To autor provlači u više svojih

eseja. Jedan od tih likova također je zlikovac iz Priličeve kohorte, propali umjetnik i pseudogeneral Slobodan Praljak, groteskni lik, s čekinjastom bijelom bradom, režiser zla, kojeg se pisac sjeća kao “klipana na biciklu” iz Hatovske ulice u Mostaru, izđipalog dugajliju, spodobu koja se pravi važna, “puna sebe”, koja će u vremenu agresije u svojoj punini pokazati svoj “raskošni” talent zla, kao stvarni bitak “slavnog vojskovođe”, s režiserskom akademijom, od kojeg se još od spomenutih epizoda iz djetinjstva ničeg dobrog nije moglo očekivati. Opterećen i isfrustriran bremenom neuspjeha na profesionalnom planu, Praljku kao da je rat dobrodošao da svojom “moći” generala zabašuri sve svoje nedostatke i neuspjehe (op. a.). To potvrđuje njegova “moć” u najmorbidnijoj “režiji” rušenja Starog mosta, veličanstvenog monumenta, simbola njegova grada, jer s takvim mentalnim sklopom bezrazložne nadutosti i pomračenim umom, ništa iz opusa svoje umjetnosti nije mogao ni vrijedno, ni manje vrijedno napraviti. Ništa. Dobri ljudi i poslije svoje smrti nastave živjeti u svojim djelima s divljenjem cijelog čovječanstva, dok se zlikovci i rušitelji spominju samo s gorkim okusom u ustima, koji se redovno mora ispljunuti. Kao primjer jednoga

gorkog ispljvka vezano za ovaj lik jeste ono što pisac posebno ističe u njegovom portretu. Tako između gomile njegovih bedastoća vrhuni morbidna izjava povodom rušenja Starog mosta: “da bi za prst jednog svog bojovnika srušio stotine takvih građevina”. Ta shizofrena usporedba, kako kaže autor, najbolje svjedoči o tom čovjeku, promašenom umjetniku i tobožnjem osloboditelju “stoljetnih hrvatskih prostora”. No, u povijesti propalih ljudi i umjetnika, Praljak nije jedini. Ta, i Hitler je bio promašeni umjetnik, i isto tako bio je frustriran zbog neuspjeha, ali je kao morbidnu kompenzaciju imao “uspjeh” u destrukciji i zločinima, što je spomenutom generalu zasigurno mogao poslužiti kao uzor. On je također blizak još jednoj “čuvenoj” ličnosti – rimskom caru Neronu, koji mu je, kako kaže pisac, “mentalni srodnik, jer je isto kao on uživao gledajući kako se umijeće, ideje, nadahnuće i ljepota urušavaju i nestaju njegovom voljom”. Ali, za razliku od Nerona, koji je palio Rim, u stanju nervne rastrojenosti, za generala Praljka rušenje Starog mosta jeste diktat velikodržavne hegemonističke ideologije, koja makijavelistički opravdava svako sredstvo koje bi je dovelo do realizacije zacrtanog cilja.

Tako, pored neželjenog etnikuma, kojeg treba istrijebiti kao

korov, što je drugim riječima čin genocida, tako i uništenje objekata koji se vežu za taj etnikum, ali i vjekovno zajedništvo, treba uništiti. Za generala Praljka, koji je kontaminiran tom zločinačkom ideologijom (ili je u sebi nosi od rođenja, op. a.), kojeg autor često oslovljava kao “general valjak”, kao i drugim sličnim atributima, Stari most i stari dio grada nisu monumentalno blago supstituirano kroz stoljeća, spomenik nulte kategorije, univerzalno dobro koje pripada ne samo jednom etnikumu, već cijelom čovječanstvu. Ne, to je za Praljka odvratna turska i bošnjačkomuslimanska baština i naslijeđe, koje se nikako ne uklapaju u portret “hrvatskog stolnog grada”, te je zbog toga “ružno podsjećanje” na nehrvatski dio prošlosti. Rušenje mosta, simbola grada s neželjenim naslijeđem, možda je bila dobra prilika da se nakon toga promijeni i ime grada, pa bi se tako na primjer mogao zvati Šuškov, Tuđmanovo, Budakovo, Praljkovo ili po nekom drugom hrvatskom grotesknom liku.

Međutim, rušenje tog monumenta u službi te mračne ideologije nikoga u cijelom svijetu nije ostavilo ravnodušnim, pa je onako kako pjesma kaže “izronit će Stari za one što ga vole”, nakon rata “izronio” na radost svih normalnih ljudi ovog svijeta, a na žalost

Praljka, “generalala od malog prsta”, kako pisac kaže, i na žalost njegova poglavara, “čovjeka s osmijehom ajkule”, koji je pod pritiskom svjetske javnosti morao doći na mjesto zločina, koji je počinio njegov epigon i slugan, riskirajući da mu okupljena masa dovikuje “Ti si ga srušio”. Groteskni lik poglavara kome se toliko etnostado smijalo, a toliko ga obožavalo (što pisac navodi u eseju pod naslovom POGlavAR) na mjestu, možemo reći svog zločina, oborio je glavu pred okupljenom bošnjačkom masom, koju je do jučer smatrao “zabludjelom stokom”, koja se drznula protiv njegove volje i njegove šape, koja je sve htjela poklopiti. Unatoč svim zlodjelima, on se, kako kaže pisac, kao samozvani “dokazani povjesničar” nadao kako će zatajiti povjesni fakt kako je javno dijelio kakvu-takvu, međunarodno priznatu i suverenu zemlju, kojoj je i on, zajedno s Miloševićem, bratom po zlu, priredio neviđenu kataklizmu.

U svojoj “zbirci ekspertiza” autor je poput Ericha Fromma, predočio “anatomiju ljudske deskrutivnosti” na brdovitom Balkanu, a i šire, s portretom mnogih zlica, nezalica, profitera, kriminalaca, klonova, skribomana, međunarodnih mešetara i razne “ljudske žgadije”, koja je u ovim bosanskohercegovačkim

“vunenim vremenima” činila razne destrukcije i svakojaka zla. Sarić “reda” i odslikava zločince jednog po jednog, tako da čitalac dobija potpunu “anatomiju duhovnog razvoja” sa svim tim pikantnim pojedinostima iz njihova životnog opusa od đačkih i studentskih dana pa do onih u kojima su počinili strašne zločine. Tako pisac u plejadi zloća, zlica i frustriranih tipova, koji se žele “osvetiti cijelom svijetu” zbog “prirodnog zla” (nedostatka, mahane i sl.) ističe likove, kao što su: Vojislav Šešelj, koji zbog govorne mahane, što ne može izgovoriti glas “r”, a samim tim i dvije njemu najsvetije riječi “Srbin” i “Srbija”, Slobodana Miloševića, u čijoj su se porodici desili suicidi, kao i Radovana Karadžića, koji je oduvijek nosio animozitet prema gradu, iako je u njemu postigao punu afirmaciju i ugledan društveni status. No, zauzvrat Karadžiću nije bila dovoljna sopstvena mržnja prema Sarajevu, već je dovodio i bjelosvjetski ološ da se izivljava nad opkoljenim gradom, kao što je ruski pjesnik Limonov, koji je “ogledao” mitraljiranjem po opkoljenom gradu, dok se Karadžić, kao njegov domaćin, vidno smješka, što mu je omogućio uživanje u “safari lovu”. Grotesknog tipa “srpskog subvožda” profesor Sarić opisuje i u njegovu najjadnijem izdanju; pogrbljenog,

sijede kose (bez one divlje grive), već sijedopožutjela kosa i sijeda braduljina iza koje se bijednik skrivao od ruke pravde. Kao takvog autor ga je detektirao kao čovjeka koji je sišao na “pravu mjeru”, to jest da je “sam lik Dragana Dabića, pronašao njega”, a haški tribunal obojicu.

No, pored spomenutih zločinaca, autor je “dužnu pažnju” posvetio Miloradu Dodiku, grotesknom liku, koji danas “veoma uspješno” vodi Miloševićevu, Karadžićevu i politiku Dobrice Ćosića. Tako ga pisac opisuje njegovim kolokvijalnim nadimkom “Mile Ronhil”, nadimkom koji je dobio kao ratni profiter, švercujući markiranu robu, a posebno cigarete marke “Ronhil”. Vrtoglavi uspon ovog lika, prvo kao čovjeka iz uskog kriminogenog miljea, pa onda kao čovjeka koji se, zahvaljujući društvenim okolnostima, vinuo u svijet visoke politike prvo u manjem entitetu, da bi vrlo brzo bio glavni protagonist nacionalističke, retrogradne i rušilačke politike prema BiH, autor je skenirao kao paradigmu *enfant terriblea*, “ojačalog i izđipalog nestaška”, čovjeka s jezičkim fondom od tristo riječi, s “dikcijom krepalog vola”, negatora genocida nad Bošnjacima, ali čovjeka koji je svoje minimalno znanje maksimalno iskoristio i čovjeka koji po Ćosićevu diktatu

radi na projektu “da Srbi ono što nisu u ratu dobili (odradili), dobiju (odrade) u miru”, a to je konačna podjela Bosne i Hercegovine i pri-sajedinjenje Srbiji. On naočigled Visokog predstavnika Lajčaka, koga pisac markira domaćim arhaičnim leksemom “Alčak”, čija se, kako kaže autor, “slavenska duša sasvim uklopila u folkloristiku Dodikove životne i ideološke ambijentalnosti”, zbog čega profesora Sarića, kako kaže, “ne čudi njegova spremnost da se solidarizira s političkim konceptom i metodom koji na svakom koraku, nesmiljeno i beskrupulozno uporno blati zemlju u kojoj također uporno živi i koju... želi vidjeti kao sastavni dio svoje sanjane otadžbine”. Za pisca ovih “ekspertiza” Miroslav Lajčak nije jedini “alčak” od stranih “čimbenika”, što autor ističe u više eseja, pa čak jedan nosi naslov “Svi alčaci”. Tu je i Karla del Ponte, muškobanjasta “alčakuša”, čija tužiteljska uloga, kako kaže pisac, nikad nije bila eksplicitno principijelna, ponajviše zahvaljujući njoj, baratalo se danas već okamenjenom sintagmom i besmislenošću o “zaraćenim stranama u BiH”, te tako lingvistički i pravno stavljajući u istu ravan i agresore i žrtve, zbog čega su je ogorčeni Bosanci žargon-ski nazvali “Karleuša”. Posebno veliki alčaci jesu sudije Haškog tribunala, koje pisac ističe u eseju

ironičnog naslova “Živjela pravda” povodom donošenja sramne, kva- zipresude Haškog tribunala. I po- red više nego dovoljnih dokaza o izravnoj agresiji Srbije i Crne Gore, Haški sud donosi sramnu presudu da Srbija snosi krivicu samo u toj mjeri što nije spriječila zločine. Gle ironije, da spriječi zločine koje je sama počinila?! – pa to je vrhunac sarkazma. To bi isto bilo kao optužiti lisicu što nije čuvala kokoši u kokošinju. Nečuveno. Također, pisac navodi posebno iritirajuću izjavu Antonija Casse- sea, italijanskog pravnik i prvog predsjednika Haškog tribunala, koji je izjavio kako je “presuda pokušaj da se svima nešto dadne”, drugim riječima da se “dadne” i onima koji su nam oduzeli stotine hiljada života, strašna materijalna razaranja, teror, stresove i sve druge nedaće. Zaista, takvu nazovi presudu, mogli su donijeti samo al- čaci najgore vrste, bez časti i obraza i osnovnih moralnih skrupula.

Raskrinkavanju raznovrsnih oblika bosanskog zaumlja profesor Sarić ne zaboravlja ni na jednoj “strani”. Zaumlje se isto tretira, gdje god je ono poniklo, čvrst je u svojim stavovima Sarić. Tako on, kako s izvrsnom preciznošću odslikava narcisoidnog Prlića, na isti način čini i s Fikretom Ab- dićem. Autor njih dvojicu, kao naglašeno ekscentrične tipove,

predstavlja kao paradigmu kulta ličnosti za bosanskohercegovačko pa i šire balkansko područje, i gdje, kako kaže R. Holbrooke, “svaki čovjek po rođenju zamišlja neku svoju kontrolnu tačku ili neki širi prostor, na kojem će despotski vladati”. Na tom tragu jeste i pro- fesor Sarić, koji kaže da “nije bilo ni jedne bosanske, hercegovačke i jugoslovenske vukojebine u kojoj nije vladao neki Babo i u kojem se tom jednom babi, još za života, nije dizao živi spomenik slave, davao epitet narodnog sina, majstora velikog srca, bez kojeg se život nije mogao ni zamisliti”. Taj “kult Babe” u esejima profesora Sarića, tako snažno podsjeća na satirično štivo “Vođe” i “Stradije” Radoja Domanovića, samo s tom razlikom što današnji “obožavatelji” Babe, odnosno Vođe, ni na kraju svog puta, punog opasnosti i stradanja, nisu u stanju zaključiti da je Vođa od rođenja slijep, pa ga i dalje, u svoj svojoj tragičnoj zaludenosti nastavljaju pratiti. Tako i danas zločinca Abdića, koji je imao vi- ziju pravljenja države po diktatu, kako kaže autor, novoustoličenih balkanskih ukoljica braće Franje i Slobe, koji je, slušajući obojicu, počinio strašne zločine u sop- stvenom narodu, nakon izdržane kazne zatvora, ponovo obožavan od jedne grupe zaludenih i nikad osviještenih Bošnjaka. “O tempora,

o mores”, rekli bi stari Rimljani.

U svojoj kritici svih anomalija, u eseju SAMARIĆANI, profesor Sarić ne pošteđuje nikoga, pa čak ni one “nedodirljive”, kao što su Amerikanci, “čiji vojnik ne može biti suđen na teritoriji druge zemlje, bez obzira je li počinio krimen protiv čovječanstva i bez obzira je li počinio (uopće) ZLOČIN”, jer su Amerikanci kao svjetska policija legalizirali američki zločin, dali mu globalni imunitet, kako kaže pisac, i proizveli ga u “zločin iz nužde”, te se na taj način ne može tretirati kao zločin. Imajući to u vidu, trebalo bi nam biti davno jasno da Americi i uopće zapadnom svijetu naša tragedija ništa nije značila, sve dotle dok se glavni agresor nije zadovoljio apetitima genocida i etničkog čišćenja lijeve obale Drine u širini od 50 kilometara, kako je inače planirano u velikosrpskim hegemonističkim planovima.

Dok se s istočne strane svojom kontaminirajućom ideologijom svom silom upinje Dobrica Ćosić, u tom istom ostrašćenom dertu djeluju kontaminirajuće sile sa zapadne strane, kao i unutrašnje kolaboracionističke, s kiptećim šovinističkim silnicima. Tako pisac s gađenjem (a kako bi drugačije) predstavlja Zdravka Tomca, kao “olinjalu mješinu”, čovjeka koji je i u svojoj vlastitoj domovini, a pogotovo u Zagrebu, prokužen, politički

i etički otpisan, prilično omražen, nepoželjan i jednima i drugima, koji iz svoje staračke samoljubivosti i egoizma ima potrebu da se “dovalja” do Mostara, gdje bi mogao dati i ovjekovječiti političku vizuru svoje elementarne manije, odnosno odiozno grandioznog konvertitstva od koje bi se iole obraznija i intelektualnija osoba, bar s vremena na vrijeme, postidjela”. Takav je čiča-Tomac, koji strašno prebacuje normu u “borbi za Hrvate”, dok Bošnjake, koje naziva “muslimanima”, optužuje da su nezahvalni prema majčici Hrvatskoj, jer ih je primila, hranila i spasila živote. Imputirajući muslimanima dijaboličku herezu i “omiljenu” kartu srpskih i hrvatskih nacionalista da žele islamsku državu, on se s ogorčenjem u formi zloćudnog sarkazma pita: “Pa ko je još vidio i zamislio kako bi u “srcu Europe”, na samom “predziđu kršćanstva” muslimani mogli imati svoju suverenu teritoriju, čime bi se, dakako, napredno čovječanstvo inficiralo, nazadovalo i čime bi se ugrozio kršćanski poredak i kršćansko pravo na cjelokupan i čist evropski prostor”. Ovo je samo jedna od izjava koja na najgrublji način podstiče na dehumanizaciju, pogrome i zločine nad Bošnjacima. Sintagme “inficirati napredno čovječanstvo” i “čist evropski prostor” zaista su pozivi za etničko

čišćenje, bolje reći istrebljenje Bošnjaka, koji se u ovom kontekstu predstavljaju kao korov ili opasna bolest, pa se sa takvim atributima trebaju neutralizirati, kako bi tzv. “napredno čovječanstvo” moglo slobodno disati. Međutim, građane Mostara ne uznemiravaju samo povremeni izleti spomenutog naciofašiste i drugih sa strane, već tu ima i domaćih, koji su se u tom “leglu guja” dobro eksponirali: prličevskih tipova, koji u svakoj vlasti moraju “prebaciti normu hiperpatriotizma”, mijenjajući ideološku kožu, kao što zmija mijenja svoj svlak. Također, ključnu ulogu koju nikako ne popuštaju ima crkveni kler na čelu sa biskupom Perićem, koji se u ovim esejima ističe i kao ideolog i kao kvazi “filolog”, tj. kao hrvatski Dobrica Ćosić. Puno je gluposti također i od domaćeg čiča-Tomca – Ive Mire Jovića, kojeg pisac opisuje kao tipičnog HDZ-ovskog klona, koji je ušao u *Feralovu* antologiju “shit of the year, 2006”. Poseban od “posebnih” tipova svakako je Smiljko Šagolj, kojeg autor predstavlja kao predratnog sarajevskog novinara i najprizemnijeg kameleona, koji se od slugana koji je “čistio smrdljive tragove socijalističkih tvorova na vlasti, već rano izvještio u medijskom đubretarskom sluganstvu, zasnovanom na neupitnom talentu reporterskog falsifikatora, koji

se početkom rata u BiH obreo u Mostaru, centru obavještajnog marketinga i “stolnom gradu” herceg-bosanskih kreatora. Tako on, dočekavši svoju životnu šansu u ulozi šefa u promicanju ideološkog ozračja svoje nove partije, krajnjom revnošću presvlači se iz odore komunističko-socijalistički dresiranog “novinarskog dobermana” u odoru medijskog bojovnika sa zadatkom da istinu o veličini i značaju “domovinskog rata” prenese u hrvatske domove, ma gdje se oni nalazili, ali i da svojim falsifikatima i poganim jezikom mržnje dozira žestinu obračuna sa svim “nepoćudnim elementima”. Služeći visokim ciljevima svojih gazda, on je, kako kaže pisac, “uredno i redovito, bez zastoja, sa neviđenim ushitom bljuvao retoriku patološke mržnje, urešenu stilskim sredstvima oralnog narodnog stihoklepca, zažarenih očiju, blentavo-sumanute izražajnosti, zapaljen poput bošnjačkog krova, on se obraćao gledateljstvu stilom kojim se obraća čobanin svome stadu”. Tako revni slugan i podrepak svojih gazda, koji je tokom rata permanentno dozirao one najprljavije ljudske strasti, šireći mržnju među ljudima i potičući ih na zločine, nakon rata nastavlja svoju “novinarsku karijeru” na poziciji profesora na studiju novinarstva Sveučilišta u

Mostaru, što autor navodi kao frapantnu činjenicu. U tim nečasnim rabotama kvazinovinarstva u već markiranom stilu šagoljice u eseju “Sluganstvo”, Sarić kao vjernog Šagoljeva klona ističe lik Dijane Čuljak, kao vanredno maštovitog falsifikatora u ulozi hrvatske novinarkes sa skandaloznim snimcima zarobljenih, na smrt prestrašenih vojnika regularne Armije BiH, s podignutim rukama iza glave – kako u hrvatske kamere izgovaraju svoja imena i vojnu pripadnost, priznajući tako nečuven krimen koji su počinili, a to znači da su se drznuli pripadati nekoj tamo vojnoj opciji koja nije HVO-ova i koja se ne bori za svetu hrvatsku stvar. Snimivši tako mučki zarobljene vojnike, novinarka Hrvatske državne televizije prokomentirala je ambijent “Vranice” u kojoj “muslimanski ekstremisti drže zatočene hrvatske civile”. Danas se ta ista spodoba kao i mnogi nečasni ljudi posipa pepelom, pravdajući se izjavom da je “rat ružno vrijeme... i da danas da se bavi ratnim izvještavanjem, vjerovatno ne bi koristila istu retoriku”. Naravno, kameleonski ili šagoljevski, što je isto. Na istom zadatku stvaranja etnotora pored vajnih ideologa i pojedinačnih revnih zločinaca jako važnu ulogu imali su i duhovni pastiri, vrhuška katoličke crkve, vjerni sufleri i no-stalgicari za “uljudbom” kakvu je

imala NDH. Koliko se ljudi mogu javljati u najnižem animalnom izdanju, autor nam u eseju “Vonj” predstavlja Vicu Vukojevića, bivšeg suca Ustavnog suda Republike Hrvatske, kojeg pisac po njegovom gnušanju prema islamu, poredi sa Šešeljem, čak ga praktično i nadmašuje, jer kako kaže “prljavštine koje mu se pripisuju apsolutno predstavljaju jednu od najtamnijih mrlja u hrvatskoj novijoj političkoj povijesti. Taj čovjek, najpoznatiji po skandaloznoj priči o silovanju mlade Bošnjakinje, koje je počinio kao tadašnji brigadir HVO-a, koji se zbog svoje spolne nemoći obrukao i kao muškarac i kao veliki bojovnik. Zasigurno ta njegova patološka mržnja prema islamu dozirana je od stalnog podsjećanja na muslimanku, kao užasno nezugodnog svjedoka njegove spolne invalidnosti. Imajući spomenuto u vidu, pisac pravi satiričnu usporedbu ove dvije rugobatne ljudske kreature riječima koje ih najbolje odslikava jeste, kako kaže: “Sličnost između Šešelja i Vukojevića, dva brata po modelu zločina, i bukvalna je i simbolična”.

Nasuprot spomenutoj ljudskoj bagri, u eseju “Miljenik zavičaja”, autor počinje svoju naraciju sa stihom “Krv je moja svjetlo i moja tama”, snažnom poetikom I. G. Kovačića, želeći filozofski i stvaralački osmisliti paradoks dobra i zla, koje

u isto vrijeme kolaju čovjekovim venama. Tako on, za razliku od naprijed fokusiranog zla, s posebnim zadovoljstvom osvjetljava humanistički lik Jole Muse, koji se od svojih najranijih dana posvetio pozitivnim vrijednostima postavši sinonim “radničke majke”, mecenom kulturnih i umjetničkih poduhvata, dobrotvorom socijalnih slučajeva, donatorom društvenih projekata, pomagačem sportskih i drugih kolektiva, što ga je učinilo “Miljenikom zavičaja”, kako je pisac i naslovio jedan esej. Razlučujući dobro od zla, te ističući zlo kao bolest, koja ponekad kontaminira cijelo društvo, što je pisac nastojao pokazati u esejima kroz već prikazane tipove, pravo je zadovoljstvo, kako piscu tako i čitaocu, “naići” na čovjeka kakav je Jole Musa. Naravno o njegovim vrlinama i uopće ljudskom habitusu ponešto se znalo, mnogo dalje od Mostara, u cijeloj BiH, pa i u bivšoj državi, ali je poseban kuriozitet kada pisac, kao izravni svjedok i oštar kritičar u ovom slučaju ne upotrijebi “šibu”, već samo attribute vrline i čovječnosti. U najtežim trenucima kad je kipteće zlo kontaminiralo većinu, on je imao hrabrosti da se javno očituje protiv zla, distancira prema politici genocida i zatiranja u gradu (Mostaru), kako kaže autor, “gdje vlada duga noć dugih noževa i gdje se u zvaničnim kabinetima,

tajno i nezvanično, donose odluke napadno slične onima koje su donošene svojevremeno u Rajstagu”. U tom ambijentu mraka i pomračenih umova, Sarić je kao Diogen Laercanin sa svijećom tražio čovjeka, i kad je osvjetlio lik Jole Muse, samo što nije ničanski kriknuo “Ecce homo” (Evo čovjeka). Međutim, i Jole Musa, kao i mnogi “dobri ljudi u vremenu zla”, bili su žrtve tog vremena i negativne ostrašćenosti, koja je zahvatila najveći dio bh. društvenog tkiva. Nažalost, bolest se brzo širila pa je za tili čas cijela Bosna i Hercegovina bila žrtva kiptećeg nacionalizma i kolektivnog ludila u kojem su mnogi visokomoralni i čestiti ljudi poklekli, “klapnuli ušima” i inkorporirali se u taj ambijent. To je vrijeme žestokih ideologija, jezika mržnje i Hobsova prirodnog stanja “rata svih protiv svih” (*bellum omnia contra omnes*). U tom ambijentu ludila, sve što je bilo razumno bilo je smetnja bujicama negativne ostrašćenosti, koja je dobrano zahvatila kolektivnu svijest. Svaki razuman čovjek bio je žrtva, žrtva agresije, nasilja i mržnje, koja se širila kao duh iz boce. Tako su u tom općem “tektonskom” poremećaju, kada su obezvrijeđene sve vrijednosti, Jole Musa i svi drugi normalni ljudi bili žrtve.

Autor kao paradigmu žrtve u svom eseju "Žrtva" predstavlja jednog "dobrička", čovjeka kojem je sudbina namijenila težak teret, čovjeka čiji se životni vijek može opisati u stalnim problemima, neizvjesnostima, zapletima i "vječitom igranju na žici", što pisac opisuje starom bosanskom leksemom "kuburli", ali također životom sadržajno bogatim, karizmatičnim, čovjeka kog je "fatalno sudbinsko otrgnuće pronašlo, bez njegove stvarne krivice ili htijenja. Tako pisac predstavlja Aliju Izetbegovića, prvog predsjednika Predsjedništva suverene, nezavisne, ali i "žrtvovane zemlje", koju su početkom devedesetih godina prošlog vijeka napadali agresori i s lijeve i s desne strane, isto kao što se dešavalo kroz cijelu bh. prošlost, za koju hrvatska povijesničarka Nada Klaić kaže "da su Srbi i Hrvati uvijek pružali ruke prema Bosni". Tako se Alija našao na "brisanom prostoru" baš u vrijeme odveć dugo pripremane disolucije Jugoslavije, kada su već bili spremni planovi rasparčavanja Bosne i Hercegovine. On je tragični junak koji se drznuo stati naspram nesrazmjerno jačih sila, "sila rastočnica" njegove zemlje, pa je zbog toga svaka njegova riječ, čin ili odluka zlonamjerno protumačena i optužujuća. Tada su bila jedino važna pitanja: s kim si? i protiv koga si? Pitanje neutralnosti tretiralo se

isto kao negativan odgovor, tako da je Alija, koji je zauzeo neutralan stav prema srpsko-hrvatskom sukobu, bio kriv i jednima i drugima, naprosto "kriv je što je živ", jer u protivnom ne bi nikom "smetao". Njegov neutralni stav reduciran na rečenicu: "To nije naš rat", istrgnutu iz konteksta, koja postaje glavnim uzrokom napadaja i s jedne i s druge strane, a ta rečenica postaje najinkriminalnija u novijoj historiji južnoslavenskih plemena, koja je odjedanput postala glavni uzrok svih sukoba na Balkanu, pa su tako i Srbi i Hrvati, obrušavajući se na Aliju, zaboravili prave razloge svojih ljutih antagonizama. Dakle, nađen je "žrtveni jarac", a mi Srbi i Hrvati lahko ćemo se dogovoriti, kako vele, što je i činjeno s dogovorima: Tuđman–Milošević i Boban–Karadžić još mnogo prije zvanične agresije, kao i u toku agresije. Tako se u zajedničkom zločinačkom poduhvatu nisu libili da javno iskažu svoje simpatije jedni prema drugima, kao i animozitete prema Aliji, kao remetilačkom faktoru. To se jasno vidi i u izjavi F. Tuđmana, koji kaže da "on više voli da ima posla sa Miloševićem, nego sa Izetbegovićem, kog je opisao kao "Alžirca i fundamentalistu", dok je Milošević inteligentniji, drži do riječi, i u svakom slučaju je "jedan od nas", što bi trebalo značiti da je Milošević, za razliku od Izetbego-

vića, “hrišćanin”, zaključuje Miloš Minić u svojoj knjizi *Dogovori u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine*.

Tako su i jedni i drugi, ne dobivši željenu pokornost prema svojim planovima, Alijinu rečenicu “To nije naš rat” protumačili kao staru hegemonističku maksimu “ko nije sa nama – taj je protiv nas”. Dakle, početkom disolucije Jugoslavije bilo je važno opredjeljenje “s kim si” i “protiv koga si”. Ne “držeci nikome stranu”, spomenutu izjavu autor ovog eseja tumači na sasvim jednostavan i sasvim razumljiv način, kao izraz opravdanog etičkog i pacifističkog uvjerenja, koje se protivi svakom ratu, što je sasvim normalno, razumno i humano, jer spomenuta rečenica najdublji je izraz pacifizma i naprosto znači: “Ja nisam za rat”, jer kako je često izjavljivao: “Za rat je potrebno dvoje”, u značenju dvije strane, a svojom “sataniziranom izjavom”, Alija je implicitno rekao da on nije jedna od tih dviju, ratom inspiriranih strana (op. a.). Međutim, kako kaže autor, treba razumjeti situaciju u kojoj se našao taj čovjek priklješten između dva zla koja su priklještila njegovu zemlju i koji je poslužio kao “žrtveni jarac”, kao žrtva neumrlog antagonizma “turskog kompleksa, koji je “dovoljan” za tobože moralno opravdanje agresorskih namjera. Tako je

Alija, unatoč svemu, nakon svih nanesenih nepravdi, povrh svega, opet kao “žrtva”, morao potpisati još nepravedniji mirovni ugovor, koji je zaustavio rat, ali ugovor koji ne obećava “mirnu Bosnu”.

O, kako će biti “mirna Bosna”, kada, kako navodi autor Andrićevu gnomu, da “rat, i najduži, samo protrese pitanja zbog kojih se zaratilo”. Dakle, nepravedan Dejtonski mirovni ugovor zaustavio je “vrući rat”, ali je donio samo “hladni mir”, u kojem su mnoga i ključna, ratom protresena pitanja ostala kao neuništiv korov, što se očituje kroz nacionalističke ideologije, stare i nepremostive podjele, koje su dobile “pravo građanstva” pa su se čak i ustabilile i postale “normalne”. To pokazuju, između ostalog, nacionalni i konfesionalni identifikatori, koji se nalaze na mjestima na kojima po uzusima normalnog razuma, ni u kojem slučaju tu ne bi trebali biti. Tako se zastava, kao najvažniji nacionalni identifikator, zloupotrebljava na utakmicama, huliganskim feštama nakon TV-prijenosa, kako domaćih tako i utakmicama drugih država, kao npr. Turske i Hrvatske, gdje su huliganski neredi u Mostaru izravno dali mnogima šlagvort za razmišljanje o Hantingtonovoj tezi o “sukobu civilizacija”. Također, zastave lepršaju na vjetru bez ikakva značajnog sakralnog

ili sekularnog razloga, kao što su one u prigradskom naselju Potoci na ulazu u Mostar, i to tokom cijele godine. Zašto – pitanje je na koje neko ko nije upoznat s bh. prilikama, ne bi znao odgovoriti. Međutim, kako kaže autor, one kao i onaj “mega križ” na brdu Hum obilježavaju etnotor, te “nakon stravičnog požara, koji još tinja, dosljedno upozoravaju i prijete”, na osnovu čega autor zaključuje da “vjetar zna oživjeti zapretanu vatru”, što će reći da je latentna opasnost da se “bosanski lonac”, “začinjen raznim etno-začinima” za tili čas pregrije i prekupi, na što je autor kroz mnoge eseje upozoravao.

Pored izuzetne literarne vrijednosti knjige, posebno treba naglasiti odvažnost Safeta Sarića da “stvari nazove pravim imenom”, da se posluži “oštrim” leksemama i sintagmama, da neka lica i objekte namjerno napiše malim slovima kako bi ih sveo na “pravu mjeru” (uz napomenu “Neka čitalac ne bude zabrinut nad mojim pravopisom”). Također, on se ponegdje ne ustručava da se koristi arhaizmima, pa čak i vulgarnim riječima, naravno, da bi se u punini izrazila misao i nazvale stvari onakvim kakve jesu, da bi se pojačala impresija, ali i kritička stigma. Zaista, u Sarićevoj knjizi ima svega; mnogo toga je detektirao i silinom svoga književnog izražaja “razvršio”, rastavio

na proste faktore i ukupni svoj IN FACTO (u činu; doista; uistinu; u srži; u stvari), čitaocu u svojoj umjetničkoj vizuri na “tanjiru” servirao.

Uzevši sve u obzir, ovu “zbirku ekspertiza”, zbog svega spomenutog, kao i zbog ukupnog dojma za koji bi mi trebalo puno više prostora za elaboriranje, ovu knjigu, kao impresivnu kritiku, bezmalo shvatam kao “bič božiji” u rukama Safeta Sarića, “bič” koji bi nas trebao trznuti iz kolektivnog drijemeža i kratkoročnog pamćenja, erozije moralnih vrijednosti i opće infantilnosti. Zato, ovo djelo, kao i svaku konstruktivnu kritiku, smatram nasušnom potrebom, koja će nam prije svega potaknuti tranziciju svijesti, te zbog toga smatram da bi trebala biti čitalački prioritet svih normalnih, razumnih i dobronamjernih ljudi u Bosni i Hercegovini, a i šire. U protivnom, ostat će samo krik kritičke misli u pustinji opće mrtvaje i beznada.

Sarajevo, 23. januara 2015.

Prof. dr. Fikret Bećirović*

* Viši naučni saradnik na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu